

H. Elisabeth van Thüringen: eigenzinnig zelfverlies¹

Ik googelde een niet bij naam genoemde plaats in Nederland met een 'Elisabethziekenhuis'. Ik zoek naar de betekenis die het ziekenhuis geeft aan de naamgeefster. Ik kom er niet achter: noch bij 'de missie', noch bij 'wie wij zijn'. Als ik het woordje 'heilig' invoer in de zoekfunctie op de ziekenhuiswebsite, in een uiterste poging de naamgeefster tegen te komen, kom ik op medische pagina's terecht over lumbaalpuncties en rugklachten: het heiligbeen.

Er zijn nogal wat Elisabethziekenhuizen- en gasthuizen in Nederland, maar velen weten niet (meer) wie de naamgeefster is. Sommigen zullen denken dat het over de nicht van Maria van Nazareth gaat. Slechts weinigen weten dat de naamgeefster – meestal – Elisabeth van Thüringen is. In de serie 'beschermheiligen van de diaconie' mag Elisabeth van Thüringen niet ontbreken. Zij is de beschermheilige van verplegenden en verzorgenden. In haar levenswijze maakte ze als rijke vrouw een radicale keuze voor de armen en zieken. Ze ging 'als vrouw' een eigenzinnige weg door zichzelf te verliezen.

Leven

Uit haar leven memoreer ik enkele gebeurtenissen. Elisabeth van Thüringen leefde van 1207 tot 1231 en werd dus maar 24 jaar oud. Zij werd geboren als dochter van koning Andreas II van Hongarije en haar moeder stamde uit de familie Andechs-Meranië, twee belangrijke koninklijke families uit Midden-Europa. Rond haar vierde verlaat ze het Hongaarse hof voor het hof van de landgraven van Thüringen. Zij groeit op met landgraaf Lodewijk, met wie ze op twaalfjarige leeftijd huwt. De historische bronnen melden dat het een gelukkig huwelijk was. Samen krijgen ze drie kinderen. In 1226 ontmoet Elisabeth haar geestelijk leidsman Koenraad onder wiens strenge leiding ze een aantal beloftes doet. Ze doet de gelofte van kuisheid,

mocht haar man Lodewijk komen te overlijden (in 1224 heeft hij aangekondigd op kruistocht te gaan). Ze belooft – in een adellijke context van grote luxe – alleen die goederen van het landgoed te gebruiken die niet voortkomen uit de uitbuiting of onderdrukking van de armen. Ze maakt alleen gebruik van de natuurlijke opbrengst van het landgoed. Vaak lijdt ze daardoor honger. In datzelfde jaar 1226, als Lodewijk vanwege diplomatieke reizen onderweg is, breekt op het landgoed hongersnood uit. Elisabeth besluit de graanschuren voor de armen te openen en dagelijks zoveel uit te delen als nodig is.

In 1227 neemt haar leven een dramatische wending. Lodewijk gaat voor de kruistochten naar het Heilig Land maar overlijdt tijdens een epidemie in Italië. Elisabeth wordt van het adellijke landgoed verwijderd en ontfermd, misschien is ze zelf vertrokken. Bronnen vermelden dat een poging haar alsnog uit te huwelijken door Elisabeth zelf werd afgewezen, onder het dreigement dat ze haar neus zou afsnijden.

In 1228 doet zij in de kapel van de minderbroeders een nieuwe gelofte, ditmaal van armoede. Ze doet afstand van haar kinderen, maar als ze ook afstand wil nemen van haar bezittingen grijpt haar geestelijk leidsman in. Uiteindelijk krijgt zij haar bruidsschat

terug. Van die 2000 Mark laat ze een hospitaal bouwen. Ze trekt een grijs habijt aan en wordt 'grauwzuster'. In het vervolg van haar leven zal ze – geleid door haar vroomheid – zieken met eigen handen verplegen, armen te eten geven, melaatsen in huis nemen en als bedelares door het leven gaan. Ze overlijdt in 1231 en wordt in 1235 heilig verklaard.

Eigenzinnig zelfverlies

Veel van haar leven komt op ons merkwaardig over. Zonder historische achtergrond over sociale gebruiken, bijvoorbeeld over opvoeding binnen de adel, kunnen we haar geschiedenis moeilijk duiden. Het afstand nemen van haar kinderen

komt ons wreed voor. Ongetwijfeld leefde zij vanuit een ander zelf-verstaan dan mensen nu in

het Westen die sinds de Verlichting zichzelf zien als autonome wezens die zich niet zo gemakkelijk iets laten voorschrijven. Maar ondanks het feit dat Elisabeth van Thüringen in een ander tijdsgewricht leefde, kunnen we in een aantal opzichten een voorbeeld aan haar nemen. Het meest opmerkelijk is haar radicale levenskeuze ten behoeve van de armen. Net zoals Franciscus van Assisi ziet zij af van de rijkdom van haar eigen stand. Ze doet dat aanvankelijk niet door weg te trekken, maar door binnen haar eigen omgeving een arme levensstijl aan te nemen: ze leeft alleen van het vruchtgebruik van de oogst van het landgoed en bijvoorbeeld niet van luxe geïmporteerde goederen. Zo wordt ze niet een pleitbezorger van de armen in woorden, maar leeft de zorg voor de armen met haar eigen lichaam in een omgeving die dat niet op prijs stelt. Als zij vervolgens weduwe wordt, zal zij zieken en armen met haar handen gaan verzorgen. Haar keuzes zijn nauwelijks na te volgen. We zouden het onvoorstelbaar vinden aan huidige koninginnen, prinsessen of Nederlandse celebrities te vragen afstand te doen van hun bezit en met hun handen dienstbaar te worden aan armen en zieken. We zijn al blij als zij zich bezig houden met goede doelen of vrijwilligerswerk. Elisabeth kan deze keuze blijkbaar wel maken. Haar geloof in Christus en haar eigenzinnigheid zijn krachtig genoeg om af te zien van luxe, om het barbaarse voorstel te doen haar neus af te snijden, om honger te lijden en om zieken en melaatsen te kunnen omarmen. Eigenzinnig zelfverlies.

Om afstand te doen van je bezittingen, om afstand te doen van wie je bent en van wie je houdt, is weinigen van ons gegeven. Jawel, sommigen gaan ver in het klaar staan voor anderen: ze bezoeken wekelijks meerdere zieken en eenzamen, geven soms uit eigen zak geld en kleding weg en cijferen zichzelf weg om zo ruimte te maken voor anderen. Niet voor niets is Elisabeth van Thüringen beschermheilige van de verpleging. De zorg vraagt, zo weten we, vaak een grotere zelfgave dan een 9 tot 5 baan op kantoor of elders. Voor anderen zorgen, vraagt soms om actief afstand te doen van je eigen behoeftes.

Maar niet alleen is zij voorbeeld van eigenzinnig zelfverlies. Je zou haar ook een beschermheilige

Het St. Elisabeth verpleeg- en gasthuis te Amersfoort

van de kritische consument kunnen noemen: geen eten en goederen tot je nemen die ten koste van de armen zijn geproduceerd. Zou het de consumenten die geen door kinderen of Aziatische *sweatshops* geproduceerde kleding kopen, helpen om te weten dat ze een beschermheilige hebben? En wat te zeggen van de consumenten die alleen lokaal voedsel kopen en zo min mogelijk geïmporteerd luxe voedsel. Kunnen zij Elisabeth van Thüringen tot voorbeeld nemen? Is zij – met andere heiligen – onbedoeld ook een vrouwelijke heilige van de encycliek *Laudato si'*?

Erfenis

Elisabeth van Thüringen laat een grote erfenis na. Er zijn tot op heden hospitalen (gasthuizen) die in haar geest zijn opgericht. Er is een congregatie opgericht van Elisabethinnen, die in de zorg werk(t)en. Als we haar via internet zoeken, komen we veel van deze gasthuizen tegen, al zijn ze vaak gefuseerd in nieuwe organisaties en is de betekenis van de naamgeefster in de geschiedenis vervlogen. We hebben mensen nodig die niet vervuld zijn van zichzelf en hun rijkdom, mensen die een bewuste levensstijl kiezen ten behoeve van de armen en de schepping. In Elisabeth treffen we een beschermheilige die keuzes maakte, die haar eigen leven opgaf, om de armen te dienen. Ze wilde niet leven ten koste van de armen. Ze werd zichzelf door zichzelf op te geven. Daarom zeggen wij: heilige Elisabeth van Thüringen, bid voor ons.

door Trees Versteegen, diocesaan diaconaal werker

¹ Voor dit artikel is gebruik gemaakt van gesprekken, internet en van Freeman e.a., *We moeten de mensen blij maken, Elisabeth van Thüringen*, Valkhof Nijmegen, 2007.